

מרחבים

כתב עת אינטראקטיבי
למחשבה פסיכואנליטית

על הפגישה הטיפולית של "אורית" ו"מיכל":

מחשבות על רקע המאמר של קובי אבשלום: "קשה להשתחרר מלאסו"

(מגליון א' מאמר ג')

בטי בלנק ברגר¹

ברצוני להודות לקובי אבשלום על מאמרו מאיר העיניים, בו קיימת פריסה תיאורטית באשר לנושא החשוב של העברה נגדית. התייחסותו למושג ה"לאסו" של סימינגטון כמכשול לחופש הפנימי של המטפל ובו זמנית לדרכים להבנה של אספקט זה, נראית בעיניי פורה וחשובה.

ניתן לומר כי ההתרחשות בפגישה הטיפולית הינה תוצאה של יחסי גומלין בין גורמים שמקורם במטופל, במטפל ובמפגש ביניהם. ברשימה זו אנסה להתייחס בפרוטרוט לחלק מהגורמים.

המושג של פרויד (1912) של "הקשבה מרחפת" כצורת הקשבה של המטפל לדיבור של המטופל מוכר לכולנו. אבל, כפי שמוכיח שוב המאמר, הקשבה מעין זו היא דבר קשה

¹ פסיכולוגית קלינית, מטפלת בגישה פסיכואנליטית. מדריכה ומנחה קבוצות למידה והדרכה ביחידה לגיל הרך באשדוד. מדריכה בתוכניות לפסיכותרפיה אנליטית באוניברסיטאות תל אביב, חיפה ובר אילן.

ליישום ותיאוריות ומשאלות של המטפל, בין היתר, יכולות להוות מכשול להבנה וחשיבה חופשית. ביון (1970) מנסה לגשת לנושא זה כשהוא מצהיר על הצורך של האנליטיקאי להיות "ללא זיכרון וללא תשוקה". מתוך מצב של ריקון, אומר ביון, חומרי המטופל יעוררו בנו תהודה, ואם שפר גורלנו, נוכל להגיע למצב של "להיות אחד" (AT-ONE-MENT) עם המטופל. מאידך, כפי שמעיר קובי במאמרו, ביון עצמו תיאר את המצב בו מטופלים מפקידים בנו תכנים בלתי ניתנים לעיבוד עבורם (רכיבי ביתא) דרך הזדהות השלכתית. מנגנון זה גורם באופן תדיר לתופעה שקובי, בהסתמך על סימינגטון, מכנה "לאסו".

במאמרו משתף אותנו קובי בחומר קליני מפורט, מה שמאפשר לנו לגעת בו מזוויות נוספות, מלבד זו שלו. מבחינה זו, כל קורא הוא מדריך בפוטנציה. אני מתייחסת אל סיטואציית ההדרכה כמצב "מיוחד-דה לוקס", במובן שלחצים להם נתון המטפל בפגישות עם המטופל, לעתים רבות הינם פחות עוצמתיים במצב של הדרכה. המדריך אינו נתון להשפעה של אותו לאסו בו כפות המטפל. הכנסת השלישי, המדריך, מאפשרת עיבוד תכנים במרחב אחר. האמירה הנדושה "דברים שרואים מכאן לא רואים משם", מקבלת משנה תוקף. נכונה כמובן העובדה שעלולות להתעורר בעיות הנובעות מההעברה הנגדית של המדריך כלפי המודרך, המטופל או הדיאדה של המודרך-מטופל, אך בדברי הנוכחיים לא אתייחס לנושא זה. כן ארצה להציע זווית אחרת של הסתכלות על הפגישה של אורית ומיכל, המתוארת במאמר.

ביון (1970) התייחס לנושא של נקודות המבט (vertex) בטיפול. הוא טען שקרבה יתרה בין נקודות המבט של המטפל והמטופל עלולה לגרום לבלבול. לי נראה שהבעיה טמונה לאו דווקא בבלבול, אלא בכך שקרבה יתרה פשוט לא תחדש הרבה למטופל. קוהוט מצדו טען, לדעתי בצדק, שבשלב מסוים, כשהמטופל סובל מחסך בהתייחסות אמפתית, חשוב שנראה את הדברים כמוהו - ניתן לומר, מאותה נקודת מבט - ככל האפשר. לדעתי יש לצפות שבשלב מאוחר יותר בטיפול ניתן יהיה להפגיש את המטופל עם נקודת מבט אחרת, עם "האחר", בתוך המרחב הבטוח שמציע הקשר הטיפולי. מאידך, אם נקודות המבט יהיו רחוקות מדי, הדבר יפגום ביכולת ההבנה ובקשר. בהדרכה, יתכן שעלינו להתייחס לנושא נקודות המבט של המדריך והמודרך באותה רוח.

אפשר לחשוב על אופנים שונים בהם ניתן להתייחס להדרכה: יש הסבורים שעל ההדרכה להתמקד בחוויות הסובייקטיביות והאינטרסובייקטיביות של הזוג מטפל-מטופל, ולא

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

להתייחס בצורה "עצמאית", מטעם המדריך, לחומר הטיפולי. אחרים סוברים שעצם העובדה שכאמור לעיל המדריך אינו נתון בדרך כלל לאותה עוצמת ה"לאסו", בהיותו "שלישי", עליו להציע למטפל, תוך התייחסות לאספקטים אותם מניתי, זווית שונה להבנת החומר. ברשימה זו אתייחס למקרה הטיפולי של אורית ומיכל מזווית שונה.

אורית ומיכל

קובי מספר על פגישה טיפולית בין מטפלת, אורית, עם מטופלת בהריון מתקדם, מיכל. בתחילת הפגישה מיכל מתייחסת למצב ההריון המתקדם בו היא נמצאת במילים "אוי זה כבד, הוא זו המון". בהמשך, מיכל לא מתייחסת עוד להריונה המתקדם ועוברת לספר על כך שהיא כותבת סיפורים עבור עלון הקיבוץ בו היא חיה. בדבריה מופיעים ביטויים כגון: "סופסוף אני עושה מה שאני רוצה..." "כותבת חופשי ולא דוחפת מסר בכוח. הדמות מתפתחת לאן שהיא רוצה..." "נותנים לי במערכת יד חופשית..."

אורית, המנסה להימנע מחודרנות, שהרי אמה של המטופלת נחוות כחודרנית, אינה מתייחסת ישירות להריונה של מיכל. היא מנסה, באמצעות העלאת שאלות, לגרום לכך שמיכל תתקרב בעצמה לנושא.

כשקראתי על אורית והמטופלת שלה, חשבתי על ההתמקדות של אורית במאמץ לא להיות חודרנית כלפי המטופלת. גישה זו יכולה להתחבר לראייה את הטיפול כחוויה מתקנת – כשהמטפל מציע למטופל גישה מקבלת, אמפתית, של זולת עצמי מיטיב, בשונה מדמויות לא מיטיבות הקיימות בעולמו הפנימי. אך התמקדות בגישה הרואה במטפלת סוג של דמות עבור המטופלת, ככל מיקוד, מהווה "אג'נדה" ומגבילה את יכולת ההקשבה וההבנה. כך, אורית לא ראתה באמירה הראשונית של מיכל פתח להתייחסות להריון. אומנם נכון שזו הייתה אמירה קצרה וברור שמיכל נמנעה מלהתייחס לנושא, אך ניתן לומר שהנושא היה נוכח בסמוך-למודע. פרויד (1912) דיבר על הקשר של המטופל למציאות וניסח בהקשר זה את המונחים "הכחשה" ו"התכחשות". במקרה זה מדובר להבנתי בהכחשה מצד מיכל. לפי ויניקוט (1971), אחת המשימות האימהיות היא לתווך בין הילד והמציאות, ולעזור בתפיסת העולם כאובייקטיבי, כשאזור המעבר מסייע ביכולת לגשר בין הסובייקטיבי לאובייקטיבי.

ניתן לומר שיש בחדר הטיפול של אורית ומיכל חרדה מהבאות, וחשש מפני הנחתת תכנים בלתי ניתנים לעיבוד במיננד של המטופלת.

נראה שבעולם הפנימי של מיכל, התינוק המגלם מציאות חדשה עם דרישותיו, נחוה כמשהו מפחיד, חודרני ושתלטני. אלו חרדות המתעוררות בכל יולדת ומתעצמות במקרה של מיכל בגלל הקשיים ב MOTHERING שנובעים מהקשר האובייקטלי עם האם המופנמת. אורית, ב-REVERIE שלה, חשה את החרדה מפני הנחתת מציאות חודרנית זו על המטופלת.

ההימנעות מצד אורית להתייחס בכל צורה שהיא לאספקטים אלה, מראה אולי על לאסו במובן קצת שונה מזה אליו התייחס קובי במאמר: לאסו של הזדהות עם פחדיה של המטופלת.

על-פי ראקר (1960), ניתן היה לדבר על הזדהות של אורית עם האני של מיכל, עם פחדיה, כלומר מדובר ב"הזדהות תואמת". הדבר יוצר מצב מסובך שבו המטופלת והמטופלת מסתובבות סביב פיל מטאפורי הנמצא בחדר ולא מדברות עליו. לא בכדי היה קושי לעבד ולנסח, לתת "צורה מילולית" לחרדה זו, שבשלב זה נחוות כ"חרדה בלי שם" (Bion, 1970). ההדרכה אמורה להציע למטופלת מרחב בו אפשר יהיה להביא תכנים אלה לידי ביטוי ובסיועו של המדריך, לעכל ולתת מילים לחרדות.

התערבות טיפולית אפשרית

ויניקוט מציין שהחשיפה למציאות אמורה להיות במינון מותאם לילד/מטופל. הווה אומר, עלינו לנסות, כפי שאורית ניסתה, שלא להיות חודרניים. אן אלוורז (1992) מתייחסת למצבים בהם המטופל לא יכול לחשוב מחשבה או להרגיש רגש. היא מציעה שהמטפל יכול אספקטים אלה וכך יציע אותם למטופל, כשהדבר מאפשר מרחק. בדומה לכך, מונה זופניק (2010), בהרצאה על טיפול בילדים, הראתה איך היא "לקחה על עצמה" רגש שהמטופלת לא יכלה להכיר בעצמה – קנאה. בהשראה מגישות אלה, אנו יכולים לחשוב על ניסוח של התערבות בה אנו "לוקחים על עצמנו" את התוכן המפחיד, למשל: "במקומך, אם אני הייתי אוטוטו צריכה ללדת, אולי גם אני הייתי רוצה להרגיש פתאום לגמרי חופשיה, כאילו אין בפתח לידה וטיפול בתינוק". בהתערבות זו הייתי מנסה להתייחס לתהליך האוטונומי המתרחש בגוף של המטופלת, תהליך שלא נשמע בשלב זה ל"הנחיות" כלשהן ממנה. זהו מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

מצב בו אין לה ברירה אלא לתת לתהליך "יד חופשית" (כך התייחסה מיכל לחופש בכתיבתה, ולדמויות ה"אוטונומיות" בסיפוריה).

הגישה התיאורטית של המטפל

קורה שאנו סבורים שאנו מונחים על ידי תיאוריה מסוימת, אך כשאנו בודקים כיצד עבדנו בטיפול מסוים, בדיעבד אנו נוכחים לדעת שהושפענו מגישה תיאורטית אחרת. לדעתי, מאלף לשחזר פגישות טיפוליות ולבדוק בדיעבד מה הייתה התיאוריה שהנחתה אותנו. במקרה של אורית, נראה שהיא נמנעת מלדבר על תוכן שהמטופלת לא מביאה בפה מלא. על אף הקביעה שחשיבתה היא ויניקוטיאנית, אולי ההנחה כי על המטפל להתייחס רק למה שהמטופל מביא בדבריו הינה הקצנה אופיינית של גישת פסיכולוגיית העצמי, המתמקדת לרוב בהקשבה אמפתית למטופל, לביטויי הרגשיים המודעים. לפי ענר גוברין (2004), בתקופות שונות גילה קוהוט עמדות שונות ואף סותרות באשר לתורתו, אך נראה שבשלב מסוים קוהוט ויתר על מורכבות, ראה חשיבות אך ורק בחוויות המודעות והפסיק לעסוק בלא-מודע. הוא התמקד בביטויים הרגשיים של המטופל, בחווייתו המוצהרת, בהדגישו את ההבנה האמפתית של רגשות וחוויות מודעות אלו של המטופל. צורת חשיבה זו מתאימה אולי לגישה המאפיינת את אורית בפגישה, כשהיא אינה מתייחסת למה שכל כך "בולט" (תרתי משמע), כשדבר חשוב זה אינו זוכה להתייחסות מפורשת מפי המטופלת.

לסיכום: ברשימה זו התייחסתי לפגישה הטיפולית המתוארת במאמרו של קובי אבשלום - "קשה להשתחרר מלאסו". בהנחה שכל קורא נהפך למדריך בפוטנציה, הצעתי הבנה של המקרה מזווית אחרת.

התייחסתי להריון של המטופלת כמצב הנחוזה כרודפני וחודרני והמעורר חרדה רבה עבור המטופלת.

העליתי השערות באשר לסיבות בשלן נמנעה המטופלת מהתייחסות להריון והעליתי את האפשרות לבדוק בדיעבד אילו הנחות תיאורטיות הנחו בצורה לא מודעת את המטופלת בפגישה המתוארת.

ביבליוגרפיה:

Alvarez A. (1992) Live Company. Tavistock/Routledge: London & New York

Bion, W.R. (1970). Attention and Interpretation. , 1-130. London: Tavistock

Freud S. (1912) Consejos al médico sobre el tratamiento psicoanalítico. Obras Completas de Sigmund Freud .Standard Edition. Ordenamiento de James Strachey

Racker H. 1960 Estudios sobre tecnica psicoanalitica, Paidos, Buenos Aires

Winnicott, D.W. (1971). Playing and Reality. London: Tavistock Publications.

זופניק מ. (2010) טיפול בילדים. הרצאה באגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית
גוברין ע. (2004) בין התנזרות לפיתוי. דביר, ישראל